

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2020/2021, nr 3, november 2020

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijngebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.



Beste mensen,

Nijmegen, 30 oktober 2020

Het was prima weer tijdens het afgelopen telweekend in oktober. Zoals we ook verderop kunnen lezen was er daardoor ook veel activiteit in het agrarisch gebied. Soms werd er gemaaid, maar veelal werd er gras gedroogd en opgehaald. De meeste ganzen (in mijn gebieden) zaten in de nog niet gemaaide graslanden, terwijl de (paar) Kieviten die ik had juist op de gemaaiden graslanden zaten waar het gras al was afgevoerd. Fijn dat er in oktober zo veel gebieden ook op steltlopers zijn geteld. Verderop kun je de eerste resultaten lezen van de Goudplevierentelling in oktober. Met natuurlijk dank aan jullie voor het tellen en snelle doorgeven!

Ook in november staat naast het reguliere telprogramma het laatste deel van de binnenlandse steltloperentelling of Goudplevierentelling op het programma. We vragen de ganzen- en zwanentellers daarom weer naast de ganzen en zwanen ook alle steltlopers te tellen en liefst in te tekenen. We richten hierbij onze aandacht niet alleen op de Goudplevier, maar ook op Kievit, Wulp en de overige steltlopers. Claim dus je eigen gebied! Dat kan via de claimkaart op de Sovon-website, ook voor niet-ganzen-tellers: <http://portal.sovon.nl/portal/vacant/map/3>. De kaart laat meteen ook zien waar de prioritair gebieden liggen (paars-rose) met de grootste aantallen met Goudplevieren (en Kieviten en Wulpen). Watervogelstellers tellen deze soorten al standaard. Wellicht heb je nog zin en tijd om een extra gebied in de buurt te tellen?!

Het reguliere telprogramma gaat gewoon door en de Goudplevierentelling past daar naadloos in. Al op **7 november** staat de integrale Waddentelling op het programma. Deze kan ondanks de restricties die op het moment van schrijven gelden i.v.m. het Covid-19 virus gewoon doorgaan. Een week later, op **14 november**, staat dan de telling van de monitoringgebieden in het binnenland, alle ganzen en zwanengebieden en uiteraard de Goudplevierentelling op het programma. De eerstvolgende slaapplaatstelling is die van ganzen en zwanen, met voorkeursdatum **21 november**. Zons- ondergang is op de voorkeursdatum om 08:11u en we raden je aan om ongeveer een uurtje van tevoren te beginnen met tellen, zeker als je een plek voor het eerst telt. Tellen kan van 14 tot en met 29 november. Het Covid-19 virus is nog alom aanwezig. Tel daarom bij voorkeur alleen. Denk aan je eigen gezondheid en

die van anderen. Houd afstand tot elkaar. Mocht je toch met meerdere willen tellen (in een auto of boot) draag dan in ieder geval mondkapjes. Houd ook onze website in de gaten: sovon.nl/nl/actueel/nieuws/vogels-tellen-en-covid-19

Een fijne telling!

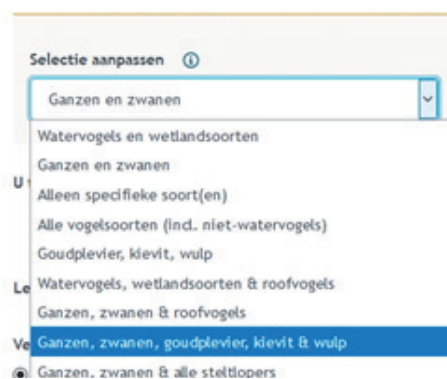
Menno Hornman

Aanpassen 'Getelde selectie' in bezoekgegevens bij Goudplevierentelling

Zoals gezegd hopen we dat alle ganzen- en zwanentellers tijdens hun reguliere telling ook alle Goudplevieren, Kieviten en Wulpen meetellen. Heb je deze soorten meegeteld? Geef dat dan s.v.p. aan in de getelde selectie! Kies als je je telling invoert (zowel in Avimap als op de website) bij de basisgegevens bij 'Getelde selectie' 'Ganzen, zwanen, Goudplevier, kievit & wulp in plaats van alleen 'Ganzen en zwanen' (zie voorbeeld). Dan weten we zeker dat je deze drie extra soorten hebt meegeteld en dan worden ze meegenomen in de analyse.

Getelde selectie: ✎ wijzig

• Ganzen en zwanen



Nederland (binnenland):

14 november monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling, Goudplevierentelling

12 dec monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling
16 jan midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling
13 feb monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
13 maart monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
17 april monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling
1 mei telling Brand- en Rotgans
15 mei selectie van monitoringgebieden

12 juni selectie van monitoringgebieden

NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.

Waddengebied:

7 november integrale Waddentelling (12.49 - HW 87)

19 december (extra) integrale Waddentelling (12:40 - 82)
16 januari integrale Waddentelling (12:05 - 81)
13 februari steekproeftelling, ganzen- en zwanen (11:15 - 82)
13 maart steekproeftelling, ganzen- en zwanen (10:20 - 81)
17 april steekproeftelling, ganzen- en zwanen (13:25 - 88)
1 mei telling Brand- en Rotgans
15 mei integrale Waddentelling, telling Brand- en Rotgans (12:46 - 96)
12 juni steekproeftelling (12:01 - 101)

2020 | 2021

Ganzen en zwanen: massale aankomst voor de telling

Net in de dagen voor en tijdens de oktobertelling leidde gunstige wind tot massale trek. Vooral in het tijdvak 13-17 oktober werden veel trekbewegingen opgemerkt (trektellen.org). Kolgans spande de kroon, met op 15 oktober zelfs 390.000 overvliegende vogels, en een dag later nog eens ruim 223.000. Het was al enkele jaren geleden dat zo'n massale trek in oktober te zien was. Nu zullen de bovengenoemde aantallen ook dubbelstellingen bevatten (deel groepen vloog ook naar noord), maar ze geven wel een indicatie. Ook in Noord-Duitsland werd sterke trek gezien, en het leek er op dat veel ganzen (alle soorten) eerder uit de richting van Scandinavië afkomstig waren, dan oostelijker. Rond half oktober werden bijv. in de zuidelijke helft van Zweden al ongewone aantallen Kolgans gezien (normaliter verloopt hun trek in het najaar meer via de Baltische Staten), wellicht een effect van verdrifting door de wind.

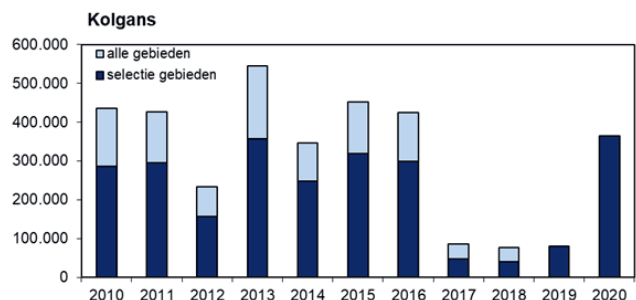
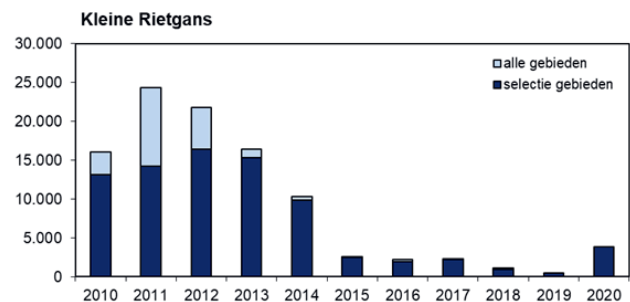
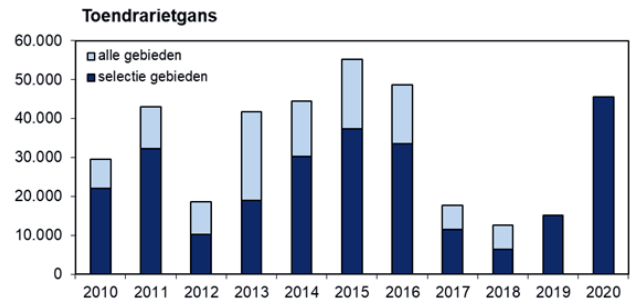
Piekaantallen tijdens de oktobertelling

Ook in de eerste telresultaten van oktober komt de sterke aankomst goed tot uiting, zeker in vergelijking met oktober 2017-2019 (die voor sommige soorten beneden-gemiddelde aantallen opleverde, vgl. figuur 1). Bij Kolgans past het aantal in oktober 2020 goed bij eerdere oktober-pieken; bij Toendrarietgans wordt 2020 wellicht één van de beste oktobertellingen van de laatste tijd (figuur 1). Zelfs de Kleine Rietgans deed een beetje mee (grootste oktober-aantal sinds 2014), maar hun aantallen bleven met ruim 3800 vogels relatief bescheiden.

Bij Kleine Zwaan, Brandgans, Grauwe Gans en Rotgans verschilden de aantallen maar weinig van die van voorgaande jaren. Kleine Zwanen blijven in oktober een zeldzame verschijning. Ook bij de 'standvogels' Knobbelzwaan, Soepgans, Grote Canadese Gans, Nijlgans waren de aantallen heel vergelijkbaar met eerder. Met de komst van zulke grote aantallen van enkele soorten in oktober zal het uiteindelijke ganzen- en zwanenbezoek in Nederland dit seizoen waarschijnlijk wat hoger uitpakken dan in de afgelopen drie seizoenen het geval was (tenzij we te maken krijgen met een extreem vroeg vertrek in het voorjaar, of de seizoensmaxima aan de lage kant blijven).

Eerste indicatie broedsucces

Inmiddels wordt ook wat duidelijker hoe het broedseizoen bij de arctische soorten is verlopen. Bij Toendrarietgans en Kolgans lijkt het aandeel eerstejaars aan de hoge kant, rond de 17%. Vooral bij Toendrarietgans zullen zeker nog meer groepen bekeken moeten worden, maar bij Kolgans zijn inmiddels zoveel vogels gecontroleerd dat dit



Figuur 1. Oktober-tellingen van Toendrarietgans, Kleine Rietgans en Kolgans in de afgelopen tien jaar. De donkere balken geven de aantallen weer in de gebieden die over de hele periode werden geteld ("selectie gebieden", dus 1:1 vergelijkbaar), de lichte balken het uiteindelijke oktober-totaal (voor 2019 en 2020 resp. nog in bewerking / onvolledig).

jongenspercentage al een goede indicatie geeft. Mocht het bij die 17% blijven, gaat het om het beste broedseizoen sinds 2013. Op langere termijn bezien is het evenwel nog een bescheiden succes, en waarschijnlijk net voldoende om de jaarlijkse sterfte te compenseren. Bij de Rotgans zal tijdens de novembertelling een grote steekproef worden gecontroleerd. Eerste tellingen laten hele wisselende resultaten zien.

Kees Koffijberg

Binnenlandse Steltloper telling: eerste indruk Goudplevier en Kievit in oktober

Voor de vijfde maal organiseert Sovon de Binnenlandse Steltloper tellingen in oktober en november, ook bekend als de 'Goudpleviertelling'. Eerder deden we dat in 1996, 2003, 2008 en 2014. De tellingen maken onderdeel uit van de internationale telling van Goudplevieren in Europa, die eens in de zes jaar in oktober plaatsvindt, georganiseerd door de Wader

Study Group. In Nederland tellen we niet alleen in oktober, maar ook in november, omdat november doorgaans de maand is met de grootste aantallen Goudplevieren. Daarnaast tellen we niet alleen Goudplevieren, maar ook Kievit en Wulp en soms ook alle steltlopers, met Goudplevier, Kievit en Wulp als 'kernsoorten'. Dat voorbeeld doet overigens andere

landen volgen, want ook elders in Europa telt men steeds vaker Kievit en Wulp mee.

De omstandigheden voor mooie aantallen

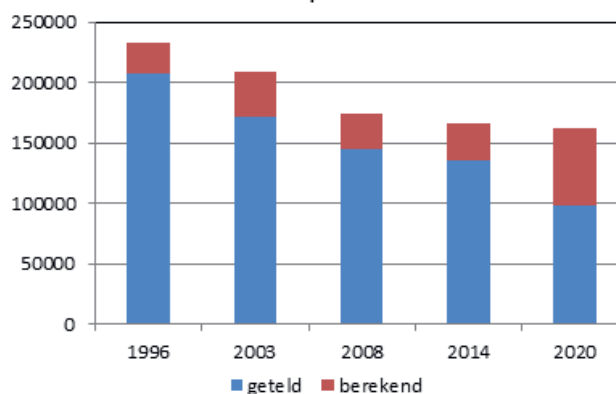
Goudplevieren en Kieviten waren in oktober redelijk gunstig. Aan het telweekend ging een natte periode vooraf, wat de voedselomstandigheden voor beide soorten in weilanden en akkers bevordert (wormen aan het oppervlak). Met het zonnigere weer tegen het telweekend aan, werd volop gemaaid, wat weilanden aantrekkelijk maakt voor beide plevieren, want in lang gras kunnen ze lastig uit de voeten.

Voorlopig staat de teller op net geen 100.000

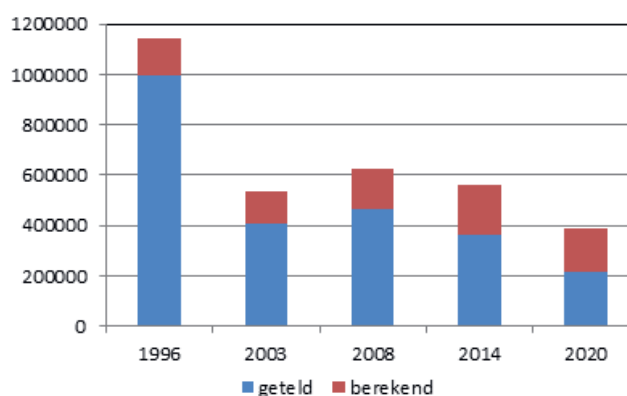
Goudplevieren (98.000). Daarvan komen de grootste aantallen uit Friesland (42.250), Noord-Holland (30.000) en Zuid-Holland (9750). In dat rijtje zou ook Groningen moeten staan, maar de gegevens uit die provincie zijn vooralsnog erg onvolledig. Regio's en telgebieden met veel Goudplevier waren de Friese Waddenkust (13.500), Texel (NH; 8123), de polders rond het Slotermeer (Fr; 5100), de Mijzenpolder (NH; 3620), Polder Oosterwolde (Gld; 3200) en Polder Mastenbroek (Ov; 2453). Het voorlopige totaal lijkt wellicht aan de lage kant, maar een bijschatting van de aantallen in niet getelde (en nog niet doorgegeven) gebieden op basis van de oktoberaantallen laat zien dat het totaal niet veel lager uit lijkt te komen dan in 2008 en 2014. Ontbrekende tellingen kunnen het aantal nog bijsturen.

Bij de Kievit staat de teller op 215.000. Ook hier zijn het Friesland, Noord-Holland en Zuid-Holland die de meeste Kieviten herbergden, met respectievelijk 74.400, 39.300 en 20.200 'kieften'. Telgebieden met de meeste Kieviten lagen echter daarbuiten, zoals in Gelderland (Arkemheen: 9450), Overijssel (Polder Mastenbroek: 4805) en Flevoland (Tureluurweg-Gruttoweg, Zeewolde: 3300). Het aantal van 215.000 Kieviten lijkt nog ver onder de maat en dat beeld wordt bevestigd als net als in andere jaren wordt bijgeschat voor niet getelde (of nog niet doorgegeven) gebieden, zie figuur 2. Dan lijkt het totaal niet boven de 400.000 uit te komen. Ter vergelijking, tijdens de drie voorgaande Binnenlandse Stelloptellingen ging het om 500.000-625.000 Kieviten. En in oktober 1996 was

Goudplevier oktober



Kievit oktober



Figuur 2. Totaalaantal van Goudplevier en Kievit (geteld plus berekend voor niet getelde gebieden) bij de binnenlandse stelloptellingen van oktober 1996, 2003, 2008, 2014 en 2020).

het totaal zelfs ruim 1.145.000!

We zijn natuurlijk heel benieuwd wat november ons gaat brengen. Kijk vooral ook even voor welke gebieden we nog stelloptellers kunnen gebruiken (zie: <https://portal.sovon.nl/portal/vacant/map/3>) en claim eenmalig een extra telgebiedje!

Romke Kleefstra & Menno Hornman

Slaapplaatsen: Wulp & zandwinputten en zonne-energie

In september 2020 werden er minder Wulpentellingen ingevoerd dan in dezelfde tijd het jaar ervoor, hetgeen ongetwijfeld te maken heeft met het Jaar van de Wulp in 2019. Toch is het maximum getelde Wulpen iets hoger dan vorig jaar. Het record werd dit jaar geteld in de Munnikenpolder (ZH), met 850 vogels, tegen 825 vogels in het Markiezaatsmeer (NB) vorig jaar. Andere mooie aantallen werden gehaald in het Zaans Rietveld (NH, 700 ex.), de Vossemeerplaat (Ov, 700 ex.) en de Everdinger Uiterwaard (Ut, 630 ex.), terwijl het Markiezaatsmeer in 2020 vertegenwoordigd was door ruim 550 Wulpen. Een heel goed getelde regio was Zeeuws-Vlaanderen (petje af aan tellers daar!). Daarentegen was het noorden minder goed vertegenwoordigd.

Slaapplaatsaantallen in de praktijk: zandwinputten en zonne-energie

Zandwinputten (zandaafgraving, grindgat) liggen vooral

op de hoge zandgronden en in het Rivierengebied. Ze bestaan vaak uit vrij diep water, omdat er tot op grote diepte zand of grind gewonnen kan worden. Zeker als ze jong zijn hebben de heldere wateren met voedselarme bodem weinig te bieden aan leven onder water en daarmee zijn ze ook van beperkt nut voor veel vogels. Als ze wat ouder worden kan er zich aquatische vegetatie ontwikkelen en dan hebben de plassen vogels meer te bieden. Maar ook al hebben de zandwinputten weinig te bieden qua voedsel, ze worden wel met grote regelmaat uitgezocht door rustende vogels, doordat ze midden op het diepe water veiligheid vinden. Vaak zijn zandwinputten op de relatief waterarme zandgronden ook de enige mogelijke rustplaats in de wijde omgeving. Dit zorgt ervoor dat veel zandwinputten een grote aantrekkingskracht uitoefenen op verschillende soorten ganzen en meeuwen.

In Nederland is men de laatste jaren naarstig op zoek naar ruimte om zonnepanelen te plaatsen, om de

energietransitie te faciliteren. Daarbij kunnen drijvende zonnepanelen op oppervlaktewater een optie zijn. Voor veel eigenaren van zandwinputten is het plaatsen van zonnepanelen een goede inkomstenbron. Maar daarbij ontstaat wel een spanningsveld met vogels die graag op de zandwinputten slapen.

Voor sommige soorten zijn de nieuwe, kunstmatige eilandjes waarschijnlijk alleen maar voordelig (Kieviten en Nijlganzen slapen bijvoorbeeld graag op de zonnepanelen), maar voor andere soorten, die ecologisch minder flexibel zijn, is het lastig. Door tellingen weten we dat enkele zandwinputten waar nu zonnepanelen liggen, vermeden worden door ganzen die daar voorheen sliepen. Soms kan het daarbij gaan

om tienduizenden ganzen, dus de impact kan groot zijn. Alleen door de aantallen slapende vogels vast te leggen voor en na het plaatsen van zonnepanelen kan men betrouwbaar toetsen wat de invloed is van het plaatsen van de zonnepanelen. Hoewel de zandwinputten zelf meestal geen Natura 2000-gebied zijn, is het wel mogelijk dat de slapende ganzen overdag foerageren in een nabijgelegen Natura 2000-gebied. Het plaatsen van de zonnepanelen kan op een dergelijke manier nog steeds indirect van invloed zijn op de instandhoudingsdoelen van een Natura 2000-gebied en is op die manier ook mogelijk juridisch aanvechtbaar!

Paul van Els

Wadden: wat is 't met de Kanoet op 't wad?

Menigeen heeft vermoedelijk meegekregen dat de BBC in Engeland berichtte over recordaantallen Kanoeten op het wad bij Snettisham, onderdeel van het estuarium The Wash. Er verbleven begin oktober zo'n 140.000 'knots' en dat waren er meer dan het recordaantal van 120.000, wat stamde uit het seizoen 1990/91. Het is natuurlijk prachtig zoveel Kanoeten in het Engelse estuarium, maar op het Nederlandse wad frons je dan even je wenkbrauwen. Zoveel Kanoeten daar, kan iets zeggen over de situatie hier. Met magere voedselomstandigheden in onze Waddenzee zijn Kanoeten geneigd het verderop in Engeland te zoeken. Het kan natuurlijk ook zo zijn dat er veel jonge Kanoeten zijn en dus simpelweg meer Kanoeten in totaal.

Tijd om eens even naar de resultaten van de integrale telling in september en de steekproeftelling in oktober te kijken. Het voorlopige totaal voor september komt op 62.000 Kanoeten. Dat is onvolledig, omdat Rottumerplaat en Dollard nog ontbreken. De grootste aantallen werden gemeld van Rottumeroog (18.300), Griend (11.100) en Schiermonnikoog (10.260). Dat is al met al inderdaad aan de lage kant. Het tienjarig septemborgemiddelde in de periode 2009/10-2018/19 ligt twee keer zo hoog, namelijk 127.500 Kanoeten, met een flinke spreiding van 73.850-267.700. In oktober is dat tienjarig gemiddelde 112.500 Kanoeten, met een spreiding van 58.400-205.700. Die hoge waarden

in de spreiding berusten enkel op het najaar van 2013, een goed lemmingenjaar op de toendra's, daarmee samenhangend een groter aandeel jonge vogels en zodoende 'wolken' Kanoeten.

Met de afgelopen 10 steekproeftellingen in oktober werden gemiddeld zo'n 55.000 Kanoeten geteld (waarover we dus de totalen voor de hele Nederlandse Waddenzee berekenen). Opvallend genoeg pakt de steekproeftelling van oktober dit jaar wat hoger uit met ca. 80.000 Kanoeten. Ruim de helft daarvan zat echter op Richel (45.200), terwijl Balgzand (13.026) en Rottumeroog (9900) ook mooie concentraties herbergden.

Extra veel jonge Kanoeten waren er de afgelopen maanden niet. Het voedselaanbod leek wel mager, want er was weinig mosselzaadval op het droogvallende wad. Dat kan het lage septemberaanbod bij ons verklaren, en mogelijk het hoge aantal in Engeland. Op basis van de steekproeftelling lijken aantallen Kanoeten in oktober wat aangetrokken te zijn. Of dat wijst op bijvoorbeeld een redelijk aanbod aan kokkelzaad in de herfst is nog even afwachten. Maar eens zien wat we in november aan Kanoeten tellen. Het tienjarige gemiddelde betreft 60.500 (spreiding 29.100-105.700). Tel ze!

Romke Kleefstra

| | |
|-----------------------------|---|
| Watervogeltellingen | Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl) |
| • projectcoördinatie | Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl) |
| • formulieren etc. | (Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410) |

Coördinatie Slaapplaatstellingen: Paul van Els (paul.vanels@sovon.nl); 024 7 410 410

Regiocoördinatoren

| | |
|----------------------------|--|
| (ZO) Zoute Delta | Mervyn Roos (06-12 21 81 34, mervyn.roos@rws.nl) |
| (NH) Noord-Holland | Jelle Abma (024-7 410 410, jelle.abma@sovon.nl) |
| (ZH) Zuid-Holland | Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl) |
| (ZL) Zeeland | Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl) |
| (FR) Friesland | Sjouke Scholten (024-7410 410, sjouke.scholten@sovon.nl) |
| (GR) Groningen | Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon) |
| (DR) Drenthe | Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com) |
| (FL) Flevoland | Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl) |
| (OV) Overijssel | Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl) |
| (GL) Gelderland | Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl) |
| (UT) Utrecht | André van Kleunen (024-7 410 410, andre.vankleunen@sovon.nl) |
| (NB) Noord-Brabant | Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl) |
| (Li) Limburg | Vacant (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl) |
| (WG) Waddengebied | Romke Kleefstra (06-10 64 66 40, romke.kleefstra@sovon.nl) |
| (RG) Grote Rivieren | Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl) |

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.